

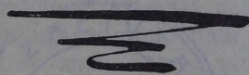
B
9(L)192

Darbs un swabadiba

jeb

Kā īspostit muhsu fabrikas?

Andreewa Needras.

Behtis, 1905.

„Austruma“ (A. Needras) īdots.

Rigā,

pee Fond & Poliewskij generalkomisijsā.

195

✓

L. V. B.
a In. 184 122

28

~~XXXXXXXXXX~~ (K)

Дозволено цензурою. — Гор. Рига, 19-го августа 1905 г.

Drufats „Austruma“ (A. Needras) grahmatu drufatavā, Zehfis.

Šà iipostit muhju fabrikas?

Jau no pagahjušchàs jeemas šlazina muhju dšimteni zilweku ašinis. Šr krituščhi šalbatì un polizisti, studenti un strahdneeki, muščhneeki un semneeki. Šr ašinis tikuščas išeetas gan netihščham, gan ar nodonu, gan zihnas ušbudinajumà, gan ar aukštu aprehenu, gan par naudu, gan pehz lošes, gan atklatà zihnà, gan šleptawas gaità.

Un jau no pagahjušchàs jeemas naw bijis wairs neweenas deenas, kur nebuhtu klusejuščhas zitfahrt nemitigi duhzoščhas maščinas. Drihš pa weenam, drihš wešelàm pilšehtas dalam beidja kuhpet nokwehpušchee fabriku škuršteni, nošwilpa jutakatti šwehtwakaru wiskarštakà darba laikà . . . un nolaidihs bešdarbiba tuhšttoščhas šheaklas rofas, gadeem ilgi darbà ruhditas, sem kuzàm tehrauda bluki patlaušigi weidojàs kà wakš.

Jau no pagahjušchàs jeemas naw wairs nowiršjuščhas ruhpes no darba laušchu dšihwokleem. Sinams, teem weiklaka-jeem runatajeem un agitatoreem jau gan nefad par šcho laiku naw nefa truhzis, bet tee klusee štrahdneeki, kuri tikai darbà, ne ar mehli, war parahdit, ko wini prot, tee šin, zit gruhti wineem ir bijuščhi šchee mehnešchi. Ša, tagad ir tahdi laikì, kur ne darbš zel wišru, bet mehle. Un kas neprot ko žitu, kà tikai štrahdat, tam japaleek pee malas.

Un raišes un ruhpes naw par šcho laiku atkahuščhàs ari no tahdeem dšihwokleem, kur jenaf winu wahrds bij šweščhs. Daščhs tur nu redš kà uhdeni aišpluštam jawus wezos kapitalus, nomana, kà šaweltas ap winu arween zeeščaf tuhšttoščh šaites, no kuzàm wiaščh wairs neatšwabinašees, šaudedams ne tikai šawu mantu, bet ari šawa wahrda šklaidro štanu. Naw weegli ap širdi zilwešam, kad redš tà iškalojam wišus pamatus tai ehšai, ko zehluščhi jau tehwu tehwi nenoguršttoščhà darbà. Un žits šehd šawà kantori un redš ijuškam wišus šawus nodomus, šawus pajahkumus un darbus, preeščh kà wiaščh bij ušupurejis šawu špešku, šawu neatlaidibu un šinaščhanas, šawu plaščho štatu. Žits domà par wišeem teem šweščhu laušchu aištaupijumeem, kas eegulditi wina wadità fabrikà un par kureem wiaščh ir atbildigs tà preeščh teešas, kà ari preeščh šawas širdš apšinas.

Ja, ir jawadi laiki ari preekſch teem, kas paraduſchi rehſinat ar leelem ſkaiſteem un tahlu raudſitees: lai ziſ prahtigs buhtu wiku aprehſens, lai ziſ droſchas buhtu wiku zeribas — ſagahdat tuhſtoſcheem darbu un eet ari paſcheem darbâ uſ preekſchu . . . ſahds nekahds ſchihdelis-muſſinatajs waj muhſham nemeerigs, darbâ maj derigs ſtrahdneeks war iſputinat un drupâs ſagahſt daudſu gadu puſlinus un leelu ſinaſchanu raditus darbus. Weetâ tam wiſam jau ſchis ſchihdelis nefa newar liſt un neliks; tautas labklaſhiba un attiſtiba ees azim redſot atpakal, ſtrahdneeki paliks beſ darba, — bet it kâ atſchgarri buhtu ſahſuſe eet paſaule: ne darbs wairs walba, bet mehle.

Bet tas wiſs ir wehl titai eesahkums. Newajag paſcheem ſewi apmahnit: wiſs gruhtums ſtahw wehl preekſchâ, — tâ ſtrahdneekem, kâ ari darba dewejeem. No Peterburgas, no Maſkawas naht jau ſinas par breeſmigo poſtu, ſahds iſzehlees ſtarp ſtrahdneekem pehz daſchu leelako fabriku ſlehgiſchanas. Reſpehdami ſamaſſat par dſihwokli, ſtrahdneeki ar jawejeem mitinotees par nahti kaut ſahds ſchkuhds, palewends, ſem tilteem, ja, pat ſem klajas debeſs. Uſteekot wiini wairaf titai no puſſamaitateem dahrſaugeem, kamehr tifus, diſjenterija un zitas ſlimibas ſintus no wineem aiſwadot kapâ. It iſpajchi ſtarp behrneem eſot mirſtiba leela. Daudſi ſtrahdneeki buhtu braukuiſchi uſ laukeem; bet daudſâs gubernâs ſagaidama nerajcha. Un ja nu tagad, par waſaru, poſts jau tiſ leels, ſahds tad wiſſch nebuhs uſ ſeemu, kad beſ dſihwokla un kurinamâ iſturet wairs newarês, kad waja-dſes apawa un ſliſtaku drehbju, kad lehto dahrſangu wairs nebuhs, kad iſſudis pat ta pelna pee kugu lahdeſchanas, waj pee laukſaimneeziſas darba. Pawiſam newar iſdomat, kas paehdinâs, apgehrbs un apſildis ſchos tuhſtoſchus ſtrahdneekus, kuri kâ iſmiſumâ meſles darba un ta neatradis. Schauſmas pahrneem zilweka ſirdi, eedomajotees wiſu to tuhſtoſchahritigu poſtu, kas zilweku padaris par ſwehri pilſehtas nomalês.

Ja, ſwehrs pamodiſees zilwekâ . . . Ap maiſes kumofu plehſiſees zilweki uſ dſihwibu un nahwi. Papreekſch wiſſſees garas ubagotaju rindas no mahjas uſ mahju; bet nogurs dewejam rotas, un ſirds paliks zeeta un trula no leela poſta . . . atmetis wiſſch wiſam ar roku, redſedams, ka naw iſſmelama ſchi poſta juhra. Un tad nahts neiſſkaiſtamâs ſahdſibas pa nahtim . . . badu mirſtot taf zilwekam buhs weenalga, waj wiku eeleet zee-tumâ, waj ne . . . ja, zee-tumâ taf wehl labaf, nekâ mirt uſ eelas iſneegâ no bada.

Tumſchâs nahtis warês dſirdet pa malu malam pilſehtâs iſprahgſtam rewolwera ſchahweenus, jeb ſchauſmigi kleeſſam pehz

paliġha zihnà uġ dšihwibu un nahwi. So tee, kam wehl kas buhs, tee taf nelaufeēs tā bej pretinturešchanās aplaupiteēs. Tee beedrojeēs uġ pajchajšardšibu, gahdās eerotičhus, stahwēs par jar-geem pajchi pee šawas mantas . . . Ta buhs dšihwe, mejšonigafa, nekà pee mejšoneem: jo lai zif mejšoniga ir paganu ziltš, taf pret šaweem ziltšbraheem neweens labpraht nepazel rofu. Pee mums wairš nebuhs ščtiršchanas starp brahli un šwejšneeku. Un no kara lauka nahšs arween wairaf laušču un ehdeju klaht, bet pelnas nebuhs. Čekšejās gubernās ir paredšama daudšās weetās nerašča, no tureneš maišes newarēs wešt ščurp. Bet te pee mums, špihd zaurām naktim ščaušmigas ugunsleefšas, aprih-damas labibas gubas un šadahrdšinadamas maišes reezeenu.

Zif tahlu tas wišs ees? Zif daudš mejšonibas buhs šaredš mums pajčhu azim, zif daudš breešmu eššpeedišeēs atminà muhšju behrneem uġ wišu muhšču?

Un buhs daudšji tad no teem klušajeem strahdneekem, kas buhs par lepneem deedelet, par godigeem šagt. Tee nolihdiš kaučkur nomalē un mirš. Waħrnu išknašbatas raudšijeēs wimu tuščhās azis pret debesim, apšuhšsedamas wišus, kas wainigi pee šča posta.

Muhju tehwu-tehwi peestahšta no bada-laifeem par diwam tahdam lepnam meitam: weena otrai winas nošlijuščhās, išturet lihdiš beidšamam. Muiščas laidaršs uhdeni nešdamas winas abas reiše pakrituščas un nomiruščas. Un kad aħršti winas uščkšehrdušči, tad wairaf nekà neatradušči, kà tikai pa šahšs graudinam fungi.

Mešafat, ka tās ir weltas bailes. Šafat tatšču tikai to weenu: kas ušturēs wišas strahdneeku familijas par seemu pišehštà, ja fabrikās nebuhs darba? Ķurp ees ščee tuhštostochi un dešmit tuhštostochi, kam wini prašis ehšt? Neišpostamas tās fabrikas tatšču nan, un wišu gadu taf jau nu teek štrahdats uġ to, lai winas iš-putinatu.

Šr weena leeta, kuras neapdomà fabriku strahdneeki, šawu wadonu apmulšinatì: daščhas fabrikas ir turigas, ar leeleem re-šerwes kapitaleem; tās ipehji išturet ilgafi, ja daršs buhs apturets, nekà strahdneeki. Un ir zitas fabrikas atkal tahdas, kuras tikto teek zauri, waj strahdà ar šaudejumeem. Tās tad nešpehji pret strahdneekem zihniteēs, bet ari nešpehji strahdneekem to maščat, šo praša. Tam tad gribot, negribot bankrotš pahštrauštš daršibu.

Un otras leetas ari neapdomà strahdneeki. Wišs wimu ap-rehšins taf leetas buht dibinatš uġ tam, ka fabrikas beidšot pee-šahšpeēs un maščhās leelatas algas un eemediš ehrtatuš darba nošazijumus. Tas tad atlihdišinatu wišus lihdišchinejās zihnas

gruhtumus. Kolihdji wineem naw zeribas, ichai zihna uswaret, ja, preeksch kam tad wijs tas postis? Wijs war buht, ka strahdneeki tiz sawam ipeksam. Scho tizibu wiands kurina wijas tas japulzes un runas. Sawa bada us sapulzi neweens lihdji nenes. Bet nu to weenu jautajumu taf nedrihstetu aismirft: ko daris tad, ja pa zihnas laiku fabrika tiks ispostita?

No daris tad, ja pa zihnas laiku fabrika tiks ispostita?

Fabriku ispostit war diwejada sina. War sadragat winas majchinas, nodedsinat winas ehkas. Un nepaliks ari bes schahdas postischanas. Jau tagad ir staryp fabrikas strahdneekem trihs partijas. Weeni grib strahdat tahlat, otri grib meerigi streifot, trejchee grib streifot ar waru, ar draudeem. Jo tuwat nahst bads no truhkums, jo wairaf issudis meerigee streifotaji un peewangs strahdat gribetaju un waras leetotaju partijas. Ikwenam buhs gruhti, ilgaf gaidit. Un staryp scham partijam eejahkfees zihna, ta pate breeimiga zihna deht maijes gabalina no weenas pujes un deht jakarjetas pahrelezibas waj deht ijmijuma no otras pujes. Jo ipehzigaka tiks strahdat gribetaju partiija, jo breeimigatus lihdjekus iuraudisees waras leetotaji. Kaukasija to peeredsejam jau wafara: nahwes sahles, schauschana, dedsinaschana, darbnizu ispostischana. Un tas war nahst ari pee mums. Lai tuhkstojch zilweki gribetu un waretu strahdat — peeteek, ka weens weenigs fanatiks nodedsina fabriku, un wijs ir bes darba... tuhkstojch familijam ir jamirft bada. Tas ir tas breeimigais schahda zihna. Tur ne-eet spehks pret spehku; tur ahrprahis iwin sawus trakos uswaras iwehtkus.

Strahdneeki, fargajat sawas fabrikas! Zitadi jums naw zeribas us uswaru. Zitadi jums jaeet boja. Zitadi juhs buhjat ka matroschi, kas paurbuschji paschi sawu fugi. Bes fabrikas newar ari buht uswaras pahr fabriku. Bes darba newar buht pelnas.

Bet fabriku war ispostit wehl otradi. Wina war nobankrotet un apstahtees.

Waj strahdneeki ir pahrdomajuschji to, kas notiks ar wineem, ja fabrikas nobankrotets?

Un us bankrotu tagadejee nemeeri dsen daudjas fabrikas. Wispirms jau mehhs nedrihstam aismirft, ka fabrikas rajchoichana pee mums inahk daudj dahrgaka, nefa ahrsemes. Anglija par peemehru un Wahzija atmenogles un dselis ruhda atrodas gandrihs turpat blakam weenas pee otram. Norwegija un Schweizija ir daudj uhdenskritumu, kas weegli iileetotami par dsenamo

ipehku. Anglijai ir wisapfahrt lehtee jatifikmes zeli pa juhru. Amerikâ atronamas gandrihs wijsas fabrikâm wajadfigàs leetas zita pee zitas. Millu straumes un ehrti dšelszkei tur atweeglina jatifikmi. Mašhinas ijnahk lehtas; naudas ir deesgan, prozenti par nauđu teef prašiti maši.

Pee mums Kreewijâ tahdu labumu naw. Daudsas iſstrahdajamàs mantas mums jawed no ahršemem. Muhsu jatifikmes zeli ijnahk dahrgi un tahli. Akmenogles ijnahk lehtaf west uš Rigu no Anglijas waj Wahzijas, nekâ no Deenwidus Kreewijas. Par kapitaleem jamakša augsti prozenti. Mahzitu inšheneeru un meistaru, darbâ labi iſglichtotu ſtrahdneeku truhtit. . . Wijs mums ijnahk dahrgaks. Tad kâ lai war fazenstees muhsu fabrikas ar ahršemem un pastahtwet?

Weenigi zaur to, ka usleek wiſam ahršemneeku prezem leelu muitu. Tad par muitas teesu war muhsu fabrikas ſtrahdat dahrgati, nekâ ahršemneeki. Ko lihds atzeltu muitu, tâ jabantrotê itin wiſam muhsu fabrikam.

Jo newar taf neweens ſozjalists pataiſit maſakus toš leelos attahlumus, no kureenes jawed apſtrahdajamàs mantas.

Bet ari pee tagadejâm augstajam muitam leelakâ dala fabriku tikto turas. Ja kahda labi pelna, ta war buht droſcha, ka jau nahkamâ gadâ winai radišees konkurenze, kas zenas noſpedis. Tad ta leeta taf ir ſkaidra: ja grib wehl wairaf ſadahrdſinat muhsu fabriku darbu, tad ir japaaugſtina muitas uš eewedamam prezem. Zitadi taf ahršemju fabrikas warēs te pahrdot lehtaf jawus iſſtrahdajumus, nekâ muhsu ſemes fabrikas.

Zita zela te naw, to war katrs pats ſapraſt: ja ſadahrdſina muhsu fabriku darbu, tad japaaugſtina muita uš eewedamam prezem. Tahdâ mahkſligâ zelâ tad japadahrdſina pahrdodamàs mantas.

Bet te nu zelas weens bihštams jautajums: waj Kreewijai ir eeſpehjamš, wehl wairaf paaugſtinat ſawas muitas? Ar to ween jau nepeteef, ka lehtaf par robeſchu nelaiſch ahršemneeku prezēs. Zapraſa ari, waj Kreewijas pawalſtneeki ſpehs wehl pirkt ſadahrdſinatš fabrikas mantas? Uš ahršemem taf muhsu fabrikas newar iſweſt ſawus iſſtrahdajumus; tur tahdas mantas ir daudš lehtakas.

Uš Kihnu, uš Perſiju ar' wairs maš ko war pahrdot. Tur ſawu lomū well jau Anglija waj Japana. Kreewu prezēs ir japahrdod tepat Kreewijâ. Kreewijas pawalſtneekem pajcheem ir jaſamakšâ augsto muitu teeja. Ja Kreewijas eedſihtotaji buhs par tukſheem pirkt dahrgàs fabrikas mantas, tad fabrikai jabantrotê. Zik ilgi lai wina ſtrahdâ, ja pirzeju naw? Un

te nu iželas tas breesmīgais jautajums: vaj Kreewijas eedsih-wotaji nebuhs drihji jau par tukšcheem, lai pirktu dahrgās fab-rikas mantas? War jau uš tām šapulzem turet wišadas runas un apšolit nesin kahdus šelta kalnus: bet ja nebuhs pirzeju, tad fab-rikas tomehr nobankrotēs.

Bet nu apškatatees taf ap šewi, waj wiša apfahrme naw beidsjamā gadā tukšchaka tifuje? Waj tad faršch naw aprijis tif un tif daudš mantas un darba špehta, waj wezee kapitali naw ištehreti streikōs un nemeerōs, waj atraitau, bahrenu un froplu apgahdaschanai naw jaišdod tagad daudš wairaf, nekā šenaf? Turigee zilweki aišbehg, labibu šadedšina, pagastnamus išlaupa, weifali aplušt, tirdšneeziba top neeziga, buhweš aptur, lauki paleef neapfopti. Un tad aiš wiša — nerašchas breesmi-gais špōks! Waj juhšu agitatori jums ir kahdreis ar tā pama-tigi iššaidrojušchi, zif daudšam gubernam šchogad' atfal draud nerašcha? Waj tur warēs tee laudis jel maš wairs domat, par d a h r g u fabrikas pretšchu pirkšchanu?

Waizajat tatšchu šaweem agitoreem: fur wini domā atrast pirzejus šadahrdšinatam prezem? Kā wini domā peešpeest wal-dibu uš muiitu paaugštinašchanu, fur jau tagad wiša šemfopiba šalimst šem muiitu šmaguma?

Bet juhšu agitatori braukā pa laukeem, štaigā pa pilšchtam un kaiša lapinas, apšolidami muiitas pawišam atzelt. Leelakas behrnišchības taf nu wairs newar išdomat, leelakas ne-šaprašchanas newar išrahdit, kā reišē šolit šchās diwas leetas: š a d a h r d š i n a t muhšu fabrikam darbu un šalehtinat ahršemju prezem zenu zaur muiitas atzelschanu. Šuhs taf labi šinat, ka muhšu muiitas ir pa wisleelai datai tiftai aiššargu muiitas, tas ir tahdas, kas ušlittas, lai ahršemneeku prezes ne-špeešchas Kreewijā. Waldiba jau no šchām muiitam dabun toteef masaf, jo augstakas winas ir, jo tad wismasaf tahdu pretšchu no ahršemem eewed. Aiššargu muiitas nahf par labu muhšu fabrikām, jo fabrikas tad war šawas prezes d a h r g a f pahrdot. Kolihdš aiššargu muiitu wairs naw, tā fab-rikai japahrdod tifpat lehti, kā pahrdod ahršemneeki, waj ar' ja-aptur darbs. Bet no kureenes tad lai nahf štrahdneekem aug-štā alga?

Ta ir neprahšiba, pee mums Kreewijā šolit reišē muiitu atzelschanu un fabrikas darba šadahrdšinašchanu. Ša grih š a d a h r d š i n a t šcho darbu, tad japaugština aiššargu muiitas. Bet ja paugština aiššargu muiitas un zaur to šadahrdšina muhšu fabriku prezes, tad šchām prezem truhšs pirzeju; išpostitā, ištukšchotā publika wairs nespehs išdot išdaudš naudas.

Schis ir tas breešmigais purvis, kurā tagad ir eestiguse Breewijas ruhpnēeziba zaur strahdneeku streikeem; ja welf weenu fahju no purwa ahrā, tad otra šteeg totees' dšlaf. Un jagrimst ir beš sčehlastības wījai industrijai.

Naw eespehjama reišē mītu atzelschana un darba šadahr-dšinaschana. To šaprot no jums ikweens pats. Ta ir tīf weenfahrscha leeta, ka tur wajag tīfai wesela zilwefa prahta, lai to aptwertu. Waj juhsu mīšinataji un agitatori to neaprtwer? Waj wini ir tīf tuwredšigi, ka nenofahrst, kā muhsu fabrikās patlaban teef dšihtas uš bankrotu? Waj tad tā war pahrlabot strahdneeku listeni, ka eedjen fabrikās bankrotē?

Wišds tagadejōs nemeerōs mums jaiššchfir diwas leetas. Weena leeta ir — darba šauschu zihna dehl šawa šahwofla ušlaboschanas. Otrā leeta ir — waldības gahschana, lai waretu nodibinat tautas brīhwalsti. To pirmo leetu mehš waram nošaukt par šaimneeziškū kustību, jo tur strahdneeki dšenas pahrlabot šawu šaimneeziško šahwofli. To otru mehš waram nošaukt par politiškū kustību, jo tur šinama partija dšenas pehž jaunās politiškās fahrtības.

Ta agitazija un ušaižinaschana uš streikeem un nemeereem jeb demonstrazijam išgahja no politiškās partijas. Gandrih j uš wišēem wīnu karogeem bij rakštits: nost ar patwaldību! lai dšihwo tautas republika! Bet pate šchī politiškā partija naw leela. Ja wīnai nepebeedrotos ziti, tad uš wīnās nemeereem neweens neklausītos.

Tadehl šchī politiškā partija išraudšijās zitus zelus. Wina šahfa apgalwot, ka wina zihnotees strahdneeku labā. Wīnu politiškā kustība ne-ēšot iškširama no šaimneeziškās strahdneeku dšihšchanās, ušlabot šawu dšihwi. To kamehr nebuhšchot nodibinata tautas brīhwalsts, tīkam strahdneeki šawa šahwofla newarot pahrlabot.

Strahdneeki, deemschehl, peekehrās pee šchās makscheres. Wīni nemanija, ka wīnūs išleeto tīfai kā rīhkus preekšch šwešcheem noluhkeem. Wīni nenoprata, ka wīneem jaištraušch preekšch ziteem kartupeļi no oglem. Wīni notizeja, ka šarkano karogu nes tāišni wīnu šaimneeziškā labuma dehl.

Bet waj teešcham šchās politiškās partijas labums ša-
kriht ar strahdneeku labumu?

Es domaju: šchee pagahjušchee mehnešchi jums buhs dewušchi jau deejgan škadru atbildi uš šcho jautajumu.

Juhsu wehleschanaš bij — pahrlabot šawu dšihwi. Ta jums neweens newar par šaunu nemt. Uš to katram pilniga teešiba. Tīfai tāišnības un meera zelā tam janoteef.

Bet juhsu labums prašija, lai fabrikas neisnīkst. Kur tad juhs eejat, ko eejahkat, ja nebuhs wairs, kur darbu dabut?

De juhs warejat sapraštees ar fabrikanteem. Jo juhsu pašču prašības nekad nebuhtu gahjuščas tiktahl', ka fabrika wairs newar pastahwet. Un starp fabrikanteem rastos wihri, kas saprastu, ziktahl' juhsu prašijumi ir dibinati. Dee peekahptos un islihgitu. Tad buhtu jaislihgst ari wīnu konkurenteem.

Bet tad nahza widū politiskā partija. Tās labums prašija, lai wišas fabrikas apstahtos. Jo šchās partijas atklatri apleezinātais noluhks ir — dabut wišas fabrikas jaunmodibināmās tautaswaldības rokās. Wīni newar apmeerinātees agraf, lihdi fatra fabrika nonahk tiktahl', ka wīnas ihpašchneekam wairs naw aprehkena, waj naw teešības, šawai fabrikai list strahdat. Tadehl' no weenas pušes šchai politikai partijai jadsenas — gahst tagadejo waldibu un tagadejos likumus, kur katram ir atkants, dibinat fabriku. Un no otras pušes wīneem jaluhko iipostit fatras fabrikas pelnu, lai neweens wairs nedibinatu fabrikas.

De šchīras strahdneeku zeli no šcho politiku zelem: strahdneekem jadsenas uš to, lai fabrikas iel; zitadi wīneem pašcheem jaet postā. Scheem politikeem turpretim jadsenas uš to, lai fabrikas nihtst, jo tīkai tā wīneem zerības, ka tās pašrees jaundibināmās waldības ihpašchumā.

Strahdneeku labums praša, lai walsiti buhtu wišur fahrtiba un pelna; jo zitadi apluhks tirdsneeziba un peeruhks fabrikas pretišču pirzeju. Sozialistu-rewoluzionaru noluhki turpretim praša, lai wišā walsiti šazeltos jukas, un wišur buhtu nemeerigi laudis; zitadi wīneem gruht zihnitees pret pastahwošcheem likumeem.

Fabrikas strahdneeku labums praša, lai uš fabrikas prezem buhtu pehz eeppehjas augstas aiššargu muitas; jo zitadi fabrikas newar wīneem maksat labu darba algu.

Sozialisteem turpretim jāšolas — muitas atzelt; jo zitadi wīni newar dabut uš šawu puši lauzeneekus, kureem šchās muitas wišgruhtaf šajuhtamas.

Tā tad juhs pašchi škaidri redšat, ka juhsu labums nezakriht ar šcho sozjalistu labumu. Bet ja wīni tomehr šafas strahdajam juhsu labā, tad tas noteekas tīkai tadehl', lai dabutu juhs uš šawu puši un isleetatu juhs par riškeem.

Bet, warbuht, wīni apgalwos, ka wehlat, kad patwaldiba buhtu gahsta, ka tad jūms usfeedetu deef kahda laime?

Uš to man buhtu jaatbild diwfahrti. Pirmfahrt: ja ar wīneem isdotos wīnu noluhki, — beš gada, beš diwu gadu tomehr naw nokahrtajama wišas milšu walsits pašrgrosiba. Tirdsneeziba

ar ahrsemem buhtu pahrtraukta; ahrsemju un banku credits isbeigtos; inscheneeri, tirgotaji, direktori aiseetu projam; jaunas teejas, nodokli . . . wijs buhtu nofahrtojams par jaunu un turflacht no zilwekem, furi jawã muhschã wehl it ne ka naw pahrwaldijuschji. Lai peenemtu to wisihfako laiku: bes weena gada tas naw ijdarams. Bet waj juhs warat istift weenu gadu bes darba, us jauno fahrtibu gaididami?

Tas buhtu mans pirmais jautajums. Gerihfot walsti par jaunu — tas ir kas zits, nekã kaifit lapinas.

Bet nu otra leeta: waj juhsu wadowi domã, ka wini peejspeedis ari wijas zitas Eiropas walstis, eewest tahdu paschu dsihwes un walsts fahrtibu, kã wini isdomajuschji? Juhs nedrihftat aijmirst, ka tahdas fahrtibas wehl nefur naw, nefur wina wehl naw dsihwẽ ismehginata.

Paschi sozjalisti atsihst, ka wina isdomatã walsts fahrtiba tika tad eespehjama, ja to peenem wijas walstis reisẽ. Tadehl wini allasch atgahdina jawã lapinã: „Wisu semju proletareeschji, jaweenojatees!“ Tikai kad wijsi strahdneeki wijas semes buhschot fabeedrojuschees, tad wareschot tautam usspeest sozjalismu. Waj tad muhsu sozjalisti teescham domã, ka wini peejspeedis ari Wahziju, Austruju, Angliju, wineem klausit? Bet ja tur paleet lihdsichinejã fahrtiba, zik ilgi tad wini domã usturet sozjalismu Kreewijã?

Nemsim tikai weenu peemehrũ. Meks sinam, ka fabriku darbs un raschoschana Kreewijã ijnacht daudj dahrgafa, nekã ahrsemes. Ja nebuhtu tagadejo aissargu muitu, tad mums isnahktu daudj lehtak — pirkt fabriku prezes no ahrsemneekem. Tad muhsu fabrikas newaretu pastahwet. — Ja nu sozjalisteem isdotos, tikt pee mums par wal dneekem un rihfotajem: waj wini tad atzeltu aissargu multas, waj ne? Wini sola laueneekem, ka schee atzeltu multas. Bet kurich zilweks tad pirktu schejeenes dahrgã prezes, ja ahrsemju fabrikas winaam wiju to paschu peedahmatu par puszenu? Un falehtinat schejeenes fabriku isstrahdajumus sozjalisti tak newaretu. Rokwilnu sche audset wini tak newaretu; akmenoglu un dselssruhdas wini tak te neatraftu. Darba algu turpretim wini paaugstinatu, darba laiku pahhsinatu. Sakat tatschu paschi — kã tad buhtu eespehjams, usturet muhsu fabrikas? Alskitos tikai weens zelsch: aisseegt ahrsemju eewedumũ pawisam un peejspeest Kreewijas pawalstneekus, lai pehrk par dahrgu naudu schejeenes isstrahdajumus. Ziteem wahredeem: wijsi pirzeji tiftu padariti par fabriku dsimtzilwekem. Tã jenak leelgruntneeki klauschu laikõs peejspeeda wijus semneekus, strahdat un pelnit preeksch muichas; sozjali-

steem turpretim buhtu japeespeesch pawalstneeki — pelnit preefsch fabrikas, jaewed fabriku klaujschu laiki.

Strahdneeki! Leekat juhsu politiskeem wadoneem trihs jautajumus preefschâ:

1) Zif ilgâ laikâ wini domâ nokahrtot walsti pehz jaunas fahrtibas? Un kas ustures strahdneekus lihds tam laikam?

2) Kahdâ zelâ wini domâ usturet muhsu fabriku ijsrah-dajumu zenas, kad atzet aissargu munitas?

3) Waj wini war peespeest ari zitas walstis u? sozialisimu?

Utbildi apspreechat paschi pehz jaweem peedfihwojumeem un pehz jawa wejela zilweka prahta, nelikdamees eebaiditees no tam, ka schee wadoni ir tahlat skolâs bijuschî, nekâ juhs. So dsihwes un darba skolâ wini wehl naw bijuschî, bet schi skolâ ir ta swarigatâ. Un juhs to esat zauri taifjuuschî.

Un kad juhs buhsat isklaufsjuuschees scho politisko wadonu japnâs, tad es neschaubos, ka juhs teifsat zits u? zitu:

„Weedri, mehš esam aissjuhgti šwešchâ juhgâ. Muhsu šaimneeziškai zihnai ir pamats, ikweens darbineeks dienās u? to, lai wina darbs palihds tift u? preefschu winam un wina behrneem. Bet schai zihnâ ir weenas robeschas: wina nedrihft iipostit muhsu darba, nedrihft nowest lihds bankrotam muhsu fabriku. Kas strahdâ u? fabriku ijnihziņaschanu, tas strahdâ mums pretim.

Bet u? to muhs ir wadijuuschî tee, kas zihnas politisku zihnu, kuru weenigais noluhfs ir — waldivas gahjchana. Wini itahw ahrpuj' fabrikas. Wineem tas ir wisweenalga, waj fabrika bankrotê, waj ne. Ja, winau noluhfeem der, kad fabrika bankrotê. Tad drihjat wini war zeret u? jaweem politiskeem panahfumeem.

Bet kur mehš lai paleekam par to laiku? Kur lai paleek muhsu jeewas, muhsu wezaki, muhsu behrni? Waj wehl naw deesgan raišetees un šalkts? Zif ilgi wehl mums buhs jaect puštaišem un drahneem? Zif ilgi lai blandas muhsu behrni pa eelu, bej mahzibas, bej apkopšanas? Un seema nahf. Darbs mašinas. Aukstums prašis jawu teesu. Ijsšalkums šauts šlimibas šchurp. Zeredami un mihlestibâ mehš esam strahdajuuschî preefsch jaweem behrneem. Nu wehl atliks mums Matihja brihwkapi preefsch muhsu zeribas un mihlestibas. Godigi un ar darba wihra lepnumu mehš lihds schim esam ehdušchî jawu maiši. Nu mums buhs jaišsteepj šastrahdatâ roka pehz ubaga dahwanas. Bet zits ees wehl launafus zelus.

Tad kapehž mehš esam nošoditi uš wišu to? Kašdu grehtu mehš esam nodarijušči? Waj kašdu jauku zeribu deht mehš lai to zeešham?

Zitu kaušchu šapanu deht mums tas wišs jazeešch. Zitu kaušchu politikai mehš lai upurejam šawu deenišchtu maiši, šawus behrnus, šawu godu.

Ta ir ta pate wežà mahziba: katrs lai ir pats šawas laimes falejš. Lai wini eet, lai zihnas pašchi šawu politisko zihnu. Bet mehš nemšim šawas leetas pašchi šawàs rokàs. Lai mehš panahkam daudš, waj maš, — bet šwešcha juhga wilzeži mehš negribam buht!

Es ešmu pahrlėezinats, ka uš to išeet beidšot iči leeta: jums buhs jašchfir juhšu šaimneeziškà zihna no juhšu aishildnu politiskàs zihnas. Šo pa teem postišchanas un ašinsišleešchanas zekeem juhs newarat eet, pa kureem eet wini. Šums ir jaišeet no ta pamata teškuma, ka fabrikas išpostidami juhs išpostat pašchi šewi, weenalga, waj winas nodeg, waj nobanšrotė.

Bet šawu zihnu nemdami pašchi šawàs rokàs, juhs atšihjat, ka juhs nezihnatees tikai zihnas labad. Šuhs zihnatees labafa šahwoška labad. Un juhs šapratišjat, ka zits jums šcho šahwoški dot newar. Šums pašcheem winišch jarada un pašcheem jauštura.

Tad kà juhs pahrlabošat šawu dšihwi?

Algàs augštuma un darba laika šinà jums ir wilttas robejšas. Tàm pahri newar tikt. Fabrika newar mašjat tikdaudš, ka tapehž winai buhtu jaapšahjas. Un jadomà, ka weeglu širdi tatišchu direkzijas neušnehmàs zihnu ar jums, nedš ar preefa pehž išchdša fabrikas, atšahdamas beš prozenteem wišus eegulditos kapitalus, šaudedamas apštellejumus un jau eewingrinatus štrahdneekus. Jadomà, ka fabrikas ir jau nonahkušchas pee šawas peekahpšchanàs robejšam.

Bet juhs domajat, ka jums wehl nepeeteek ar to. Šums japelna wairak, jums išbewumu wairak, nekà eenehmumu.

Tad no kureenes wehl nemt?

Waj prašijat no šaweem politiskeem wadoneem to zitu? Waj tižejat, ka ar išpalwas wilzeenu wini išdaris to brihnumu: atžels aishargu muitas un tomehr warès wehl wairak mašjat par darbu fabrikàs?

Tàs ir blehnas. Tee ir šapani. Šums jastahw uš zeetas jemes. Šums jadomà leetiškčas domas.

Ir wehl weena weeta, no kuras juhs warat šagaibit pašlihdšibu un leelatus atlikumus:

Palihdjat pajchi few!

Djenatees pehz iglihtibas un leelatas ijmakas jawà arodà. Ejat apfinigati, uşmanigati . . . pahrlabojat jawas darba ŝpehjas. Streikojat pret nefinaşchanu un nolaidibu! Ejat tau pigati jawòs baudijumòs! Ne beş cemeşla gaşja juşju ŝeevas pa celam, kneipem draudedamas. Waj naw tà, fa leela teeşa no paaugştinatàs darba maşjas paaugştinaja ari kneipes eenahfumus? Streikojat pret kneipem!

Juhs atbildejat: „Tà weegli runat tam, tas patş naw augu deenu ŝtahwejšis pee tàş pajčas maşchinàs, pee weenumliga darba. Nerwi taf grib pahrmainas.“

Ak ja, es paşihstu weenumligu darbu, no kura dwehjele kà nogurft. Bet praşat tatşchu bibliotekas no juşju direkzijas, praşat weetas, kur ŝapulzetees uş jauribu; lai jaştahda juşju jaurnekl dşeedataju un muştkas fori; işejat ŝatumòs; dibinat ŝlidkurpu zetuş, uşwedat teatri; praşat, lai direkzija preekş jums ŝarihko preekşlaşijumus; ŝanahkat uş tehjas wakareem, uş ŝamilijas ŝapulzem; praşat, lai eerihko jums ŝwehdeenas ŝkolas, ŝihmeşchanas kurjus . . . un tişat, fa tas wiş buhtu ŝajneedsjams beş leelem ŝtreikeem, beş aşins işleeşchanas, beş patwaldibas gaşjchanas . . . Einams, fabrika, ko dşen uş bankrotu, ta to newarès jums ŝneegt.

Un tahtlat: jums jaştrahdà uş to, lai jo drişjal nodibinatos un attiştiitos ŝtrahdneeku apdroşchinajchana no walts puşes. Tagad wehl daudşi no jums peeder pee pagasteem. Bet ilgi tas wairs tà newarès eet. Pagasteem tiş pilşehtas ŝtrahdneeku naşta par ŝmagu.

Nedomajat, fa pee işchàs ŝtrahdneeku apdroşchinajchanas juşş pajchi nefa newarat darit, fa wişam janahk tişai no waldibas no walts. Kreewijà ir tişai weens kaweklis, kadeht newar eewest ŝtrahdneeku apdroşchinajchanu: walts wehl par tukşchu, ruhpneneziba pate wehl par maş noştiprinajujes. Tad palihdjat juhs noştiprinat ruhpnenezibu! Palihdjat juşş ŝtrahdat preekş tautas turibas! Einams, fabrikas putinot, labibas gubas dedşinot tas naw ŝajneedsjams. Darbş, tau pişba, iglihtiba — ir tee triş rişki, ar kureem warat ari juşş palihdjet, kalt nahkotnei tehrauda pamatus.

Waj ŝwejneeks nebuhtu neprahtigs, ja winşch gribetu pahrlabot jawu dşihwi — poştidams jawu eşaru? Kurşch ŝemkopiş poştis jawu tişrumu, gribedams uş preekşchu tiş? Juşju eşars, juşju tişrums ir juşju ŝabrika. Tad tas lai ir juşju poliitkas pamata teikums: tişai ta ŝabrika ŝpeşş maşkat augştakas algas, kura ŝeş.

Eş ŝinu: ŝtarp jums ir daudş tahtdu, kas fluşibà pajchi to

wiņu ir domājušči, kas ir pahrleezināti, ka juhu darba zihnai wajaga buht šķirtai no nestrahdneeku politiskās zihnas. Un ari par to wini ir pahrleezināti, ka wisdrošakais eerozis, ar ko izziņuit zihnu dehl jawa stahwofla pahrlabojšanas, ir — apsinis, neatlaidigs, japraktigs darbs. Ar mehli wehl neweens naw nokalis ne ihlena. Bet jums hail — isteikt jawu pahrleezibu. Jums naw eespehjams, strahdat, kad juhu politiskee wadoni grib, lai juhs nestrahdajat. Zif dajchs no juhu beedreem ir atrašis jau jawas ašinis uļ eelas... swabadibas karawihri winu bij noteesajuschi uļ nahwi tadehl, ka wiasch gribeja darit pehz jawa s pahrleezibas, negribeja swejchu pawehlu wehrgs buht. Utraimes un bahreni ir slazijuschi kapjehtas smiltis jawam asaram tadehl, ka winu tehws un apgahdneeks tizeja darba spehkam un apsinajās jawa peenahkumu pret jawejeem... leefat pukes uļ scho klujo darbeneeku kapeem, kas jawejus til koti mihleja, ka nebaidijās atdot jawu dsihwibu preeskch teem! Es šinu, ka dajcheem no jums keras šeewa un behrni ap kaku, luhgdamees, lai juhs ne-eetu tihschā nahwē... luhdjas wini un teiz, ka wineem naw gruhti badu zeest, ja titai juhs neteekat wineem atnemi. Tad kā lai juhs zihnatees preeskch jawa darba un preeskch jawas mihlestibas uļ jawejeem? Kā lai juhs nofratat tos jaunos kakla fungus, kas ar rewolweri rokā sludinā swabadibu?

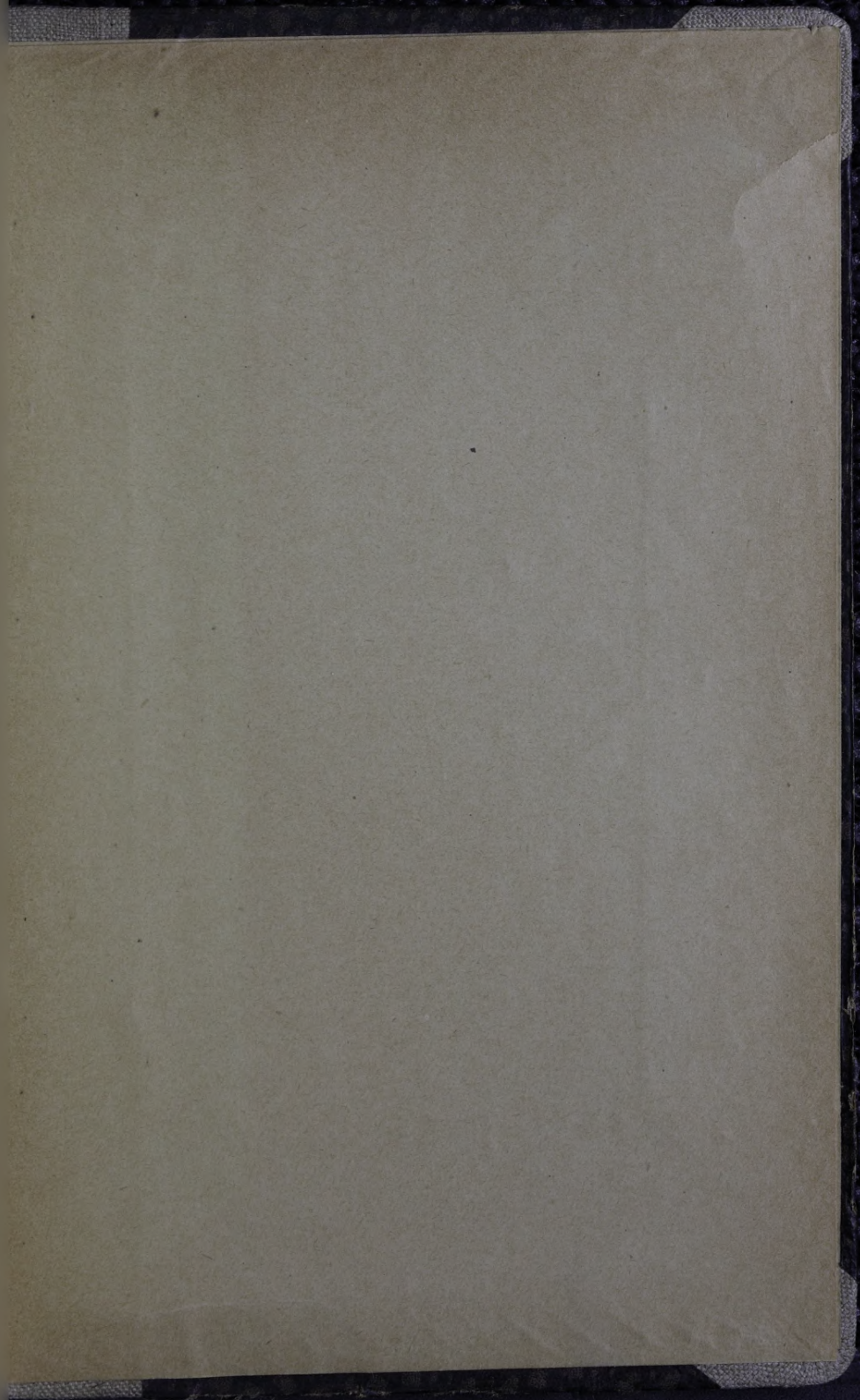
Darba laudis — ja beedrojatees! Sabedrojatees ne uļ postischanu, bet uļ darbu! Atsemischkais beedris weegli pahrwarams. Tas kritis no šlepkawas rokas pee jawa darba. Bet kad juhs pulkā stahwat, kad juhs tā weens wihrs apleezinat jawu darba tizibu — tad nolaidisees ari rokas juhu politiskajeem wadoneem, jo wini redsēs, ka juhs wairs ne-esat akli riški. Tad patureš nafi kabatā ari juhu apmulšinatees, tuwredsiģee beedri, jo wini redjēs, ka jums neatleef zita zeta: bads waj darbs.

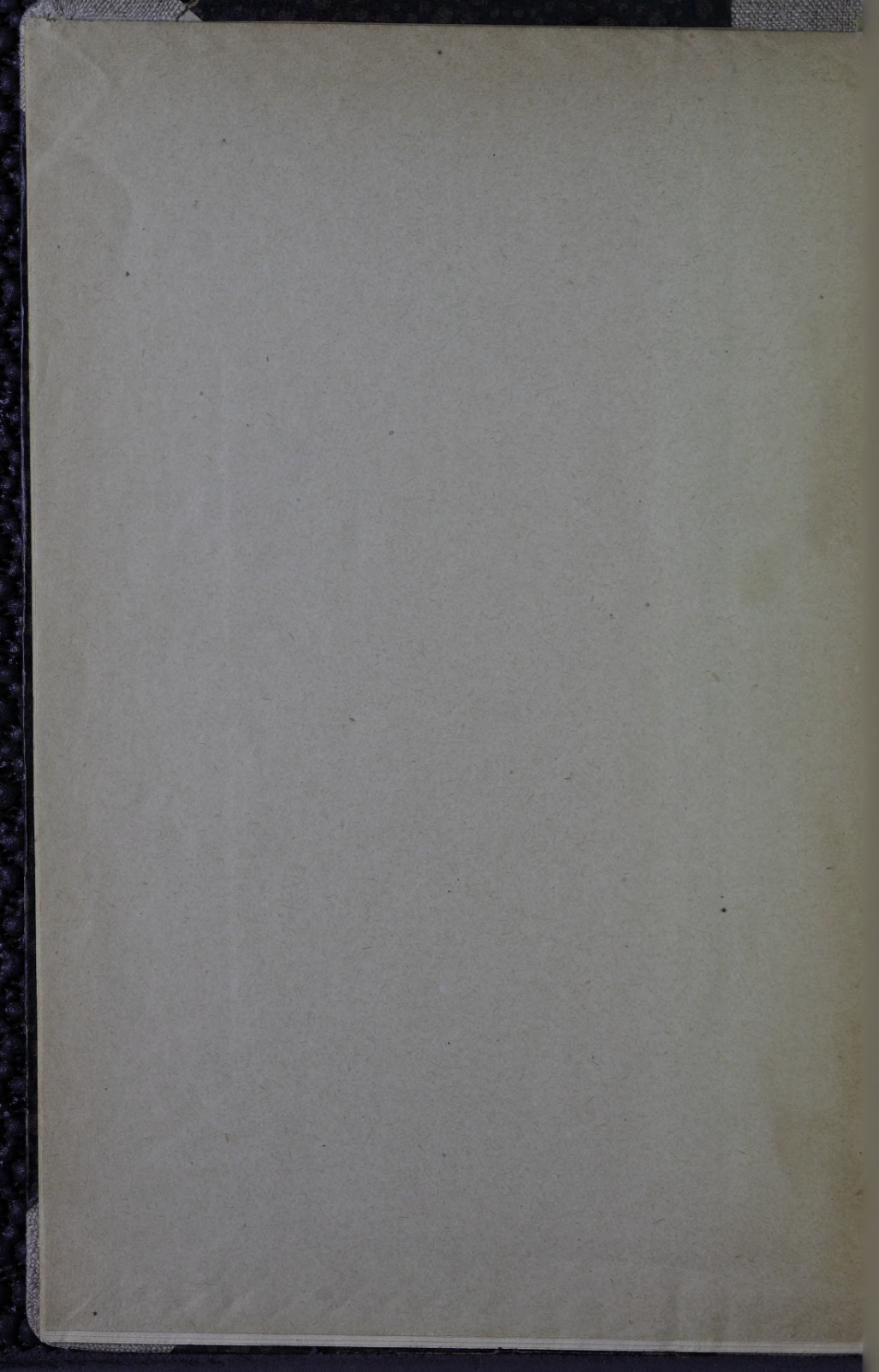
Darbs lai ir waldneeks; bet fabrikanti un strahdneeki — wiši lai ir wina pawalstneeki.

Tad pazelat, darba laudis, jawu darba karogu. Rafstat uļ ta:

Mošt ar politiku fabrikā!
Lai dsihwo darbs!
Lai dsihwo iģlihtiba!
Lai dsihwo taupiba!
Lai dsihwo darba brihwalstis!

[0,10]

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309054920

par. 19